

Recht en waarheid maken vrij

NJCM – 8 december 2013 – Herdenking Decembermoorden, Amsterdam

Recht en waarheid maken vrij. Is dat eigenlijk altijd zo? Het rechtssysteem kan ook onvrij maken, kan mensen binden aan regels die onrechtvaardig zijn. Maar dan is er geen sprake van recht, maar van onrecht dat in regels en in rechtspraak is vervat. Dat onrecht maakt mensen onvrij.

Maakt de waarheid vrij? Wat is het in de waarheid dat ons vrij kan maken? Is het kennis van de feiten? Misschien gaat het niet alleen om *kennis* van wat er gebeurd is, maar ook om officiële *erkenning*. En niet alleen erkenning van de kale feiten, maar ook van de omstandigheden, van wat die feiten betekenen, wat er achter zat, en wie de verantwoordelijkheid draagt. Als de autoriteiten na jaren van ontkenning en bagatellisering eindelijk de verhalen van slachtoffers toelaten en het gebeurde officieel *erkennen*, is dat een krachtige boodschap. Dat hebben we al gezien in veel voormalige dictaturen in Latijns-Amerika. Die erkenning is hard nodig om mensen in staat te stellen om het gebeurde een plaats te geven. Als de waarheid steeds wordt ontkend, wordt daarmee ook de waardigheid ontkend van degenen die vóór die waarheid strijden. En dat niet alleen: het achterhalen van de waarheid is ook nodig om te voorkómen dat diezelfde mensenrechtenschendingen in de toekomst nog een keer gebeuren. Als we niet weten hoe het zover heeft kunnen komen, hoe kunnen we dan leren van het verleden? Dat de waarheid vrij maakt geldt dus voor de hele samenleving.

Het is daarom niet voor niets dat internationale mensenrechtenhoven spreken van een 'recht op de waarheid'. Dat recht vloeit weer voort uit andere fundamentele rechten, zoals het recht op leven. Recht en waarheid hebben dus alles met elkaar te maken. Slachtoffers, nabestaanden en de samenleving hebben het recht om de waarheid te kennen over ernstige mensenrechtenschendingen, waar ook gebeurd. Ze hebben het recht om te weten waarom die schendingen plaats hebben gevonden, welke omstandigheden daartoe hebben geleid. De VN-principes over straffeloosheid wijzen ook op het onvervreembare recht om de waarheid te kennen. Volgens die principes heeft de maatschappij de 'duty to preserve memory': de plicht om te zorgen dat mensenrechtenschendingen niet zomaar uit het collectief geheugen verdwijnen omdat dat voor sommige machthebbers nou eenmaal handig uitkomt.

Wat moet een staat dan precies doen om tot die waarheid, tot die erkenning, te komen? Is het instellen van een waarheidscommissie genoeg? Onafhankelijke waarheidscommissies kunnen zeker heel belangrijk werk doen. Maar het Inter-Amerikaanse Hof voor de Rechten van de Mens heeft ook duidelijk gezegd dat dat geen vervanging mag zijn voor een juridisch proces waarin de verantwoordelijken worden berecht. Het eindigt niet met waarheid: naast het recht op de waarheid is er ook de 'right to justice'. Een waarheidscommissie mag geen excuus zijn om geen recht te doen, om een strafprocedure te omzeilen, om verantwoordelijkheid te ontduiken. En een amnestiewet die is aangenomen om onder deze internationale verplichtingen uit te komen, is overduidelijk in strijd met waarheid én recht.

Het NJCM is al vanaf het begin betrokken bij het naar boven halen en erkend krijgen van de waarheid over de gebeurtenissen in december 1982. En die betrokkenheid willen wij graag voortzetten, om te zorgen dat de waarheid uiteindelijk komt bovendrijven en dat het recht zijn beloop heeft.